

Neka sporna pitanja uz kupoprodaju CIF

Poslovna praksa, napose u međunarodnom prometu robe, nametnula je da predmet t. zv. pomorskih kupoprodaja u novije vrijeme udje, na više ili manje naglašen način, u okvir tretiranja pomorsko-pravnih odnosa. To, međutim, ne znači, da su odnosi iz takvih kupoprodaja postali isključivo domen pomorskog privrednog prava, niti da je njihov pojam izgubio karakter općeg privrednog instituta, pa se stoga te vrste odnosa moraju i promatrati sa više aspekata.

I pored već značajnih, iako neslužbenih, instrumenata za razlikovanje i rješavanje tih odnosa u višebrojnim izvorima **norma** o pomorskim kupoprodajama (općenito: Incoterms 1953. Međunarodne trgovinske komore i po njima Transportne klauzule naših Općih uzanaca za promet robom 1954, a posebno za kupoprodaju CIF i Varšavska Pravila 1928 Udruženja za međunarodno pravo - ILA), ima u svakodnevnom životu stanovitih pitanja, koja traže razrješenje i odgovore. To je i razumljivo kad se ima u vidu, da u privrednopравnim odnosima, pa i onima koji proizlaze iz vrjednosnih papira u vezi pomorskih kupoprodaja, i pored sve univerzalnosti običaja u svjetskom prometu, dolaze do primjene pravne značajke i praktične pojedinosti različitih pravnih sistema, a napose u našem slučaju francusko-talijanskog, nordijskog i engleskog prava.

Kao jedno od prvih postavlja se pitanje primarnog značenja tih klauzula, napose klauzule CIF kao najčešće i najuzelnije u prometu dobara. Da li i koliko ima da vrijedi često isticano mišljenje, da ta klauzula, u odnosu na posebna načela ugovora o kupoprodaji, znači prvenstveno uglavak o trošku, a tek posredno o snašanju rizika?

Neovisno o pitanju modaliteta prodaje robe, moramo, bar što se tiče našega prava, zauzeti stajalište, da vlasništvo i rizik prodanih stvari prelazi na kupca od časa ukrcaja na brod. Prodavalac nije dužan izvršiti predaju robe na određite: predaja se vrši prijenosom teretnice i na taj način kupac dolazi u posjed robe. Svaka šteta na robu, postojeća ili buduća, pada na indosatara teretnice, te njemu jedinome pripada i eventualna naknada.

Pretpostavlja se da indosamentom teretnice prodavalac u dobroj vjeri prodaje, a kupac kupuje predmet kupnje, koji objektivno može i da ne postoji onakav kako je opisan u ugovoru, i stoga potonji preuzima ne samo rizike koji su nastali poslije prijenosa isprave, nego i rizike od samoga ukrcaja stvari, jer je to diktirano suštinom ekonomske svrhe postojanja samoga ugovora CIF. Drukčije stanovište treba uzeti samo u slučaju kad je prodavalac u zloj vjeri, jer mala fides omnia corrumpit, koje načelo sadrži i čl. 18 Varšavskih pravila ("If goods of the contract description have been shipped and proper documents have been obtained, the seller may effectively tender such documents, even though, at the time of such tender, the goods may have been lost or damaged, unless the seller knew of such loss or damage at the time of entering into the contract of sale".)

U snalaženju o postojećim odnosima kupoprodaje pod uvjetima CIF-a stanovitu zabunu unosi englesko stajalište, da u takvoj prodaji treba gledati samo prodaju isprava, a ne prodaju robe. Tu se, međjutim, miješa predmet ugovora s načinom kako se ima izvršiti predaja. Predmet kupoprodaje označen je u ugovoru, i prodavalac odgovara za kvalitet i kvantitet robe u času ukrcaja, za manjkav omot, kao i za skrivenu manu robe. Ali odgovara općenito i za štetu što je prodao stvari, za koje zna da su već izgubljene ili oštećene na putu, a predaja

se vrši putem prijenosa isprava, i prema tome prodavalac odgovara ne samo za njihovu formalnu, nego i stvarnu ispravnost.

Teretnice, doista često sadrže, bilo kao marginalne, bilo kao tekstualne - koliko su uopće dopuštene - klauzule o nepoznatosti težini, vrsnoći, broju i sl. tereta. Njima se ima pridati samo to značenje, da prebacuju na primaoca dokaz, da je roba bila ukrcana u brod onakva kakva je opisana u teretnici. Prodavalac - krcatelj može se onda kao umješak u parnici pridružiti kupcu-primocu.

Pitanje, da li se ima uzeti da je prodavalac ispunio svoje obveze iz prodaje CIF, ako je mjesto teretnice "ukrcano" poslao teretnicu "primljeno za ukrcaj", - danas nije toliko više sporno kao do Haških pravila, jer su ona izričito fiksirala razlike između ovih dviju vrsta isprava. Nema više suštinske teškoće s obzirom na to, da su Haška pravila (čl. 3, t. 3 i 7) predviđjela jednostavnu zamjenu isprava, ali je ipak korisno ukazati još i na englesku praksu (a još striktnije jedan zakonski tekst: zelandski Mercantile Law Amendment Act 1922), prema kojoj treba uzeti, da je brodar dužan u stanovitom roku i ukrcati robu. Dodajmo još, da i Pravilo 7 Varšavskih pravila dopušta da teretnica "primljeno za ukrcaj" može biti valjano upućena kupcu "where the usage of the particular trade so allow".

Mnogo je diskusije i oko pitanja, kakav je pravni odnos (mandat, assignacija, punomoć sui generis i sl.) banke prema strankama. Ističe se, kako one iste prigovore, koje ima prodavač po zahtjevu za isplatu prodajne cijene, može staviti i banka u ime onoga za čiji je račun otvorila kredit, te bi prema tome to bio odnos specijalnoga mandata.

Izgleda nam, da bi bilo pravilnije kazati, da je ovaj odnos bliži uputi, asignaciji duga: kupac, originalni dužnik, assignira banku da isplati cijenu prodavaocu - assignataru. Obvezni odnos nastaje čim banka izjavi da je otvorila kredit kupcu, ali prodavalac se ipak ne rješava odgovornosti obvezom assignatovom, on i dalje odgovara za naplativost onako kao što i cedent cesionaru. U ovom složenom poslu treba razlikovati tri ugovorna odnosa: jedan između assignanta i assignatara, drugi između assignatara i assignata, i treći između assignanta i assignata. Suština posla leži u ovom trećem odnosu, a sastoji se u prethodnoj obvezi assignata da će izvršiti isplate do visine kredita otvorenog od strane assignanta, i tu obvezu preuzima putem privole, na temelju koje postaje neposredno obvezan assignataru. No mora prije toga postojati i neki dugovinski odnos assignanta prema assignatu. Assignacija se perfektuira kada svaka od tri spomenute osobe očituje svoju volju drugim dvjema. Kupac, u konkretnom slučaju, otvara kod određene banke stanoviti kredit u korist prodavaoca, kojim će se ovaj moći koristiti podnošenjem banci određenih isprava u određeno vrijeme.

Kupac stiče pravo na izvršenje obveze od strane banke, i to pod određenim uvjetima, koji moraju odgovarati onima u ugovoru o kupoprodaji. To znači, da banka treba da izvrši isplatu samo ako dokumenti odgovaraju onima koji su utvrđeni u obavijesti o otvaranju kredita. Banka ne bi imala pravo, što ona u stvari katkad čini, da odbija isplatu upuštajući se u sadržaj ugovora o kupoprodaji, čiji sudionik ona nije ni bila: na primjer o stvarnom izvršenju obveza u pogledu mjerila, kvantiteta ili kvaliteta robe. Banka je dužna da ispita, dužnom pažnjom u bankarskom poslovanju, formalnu stranu, t. j. da li su podneseni uredno svi dokumenti, koje zakon, trgovački običaji ili ugovor traže, drugim riječima, da li

su oni izdani valjano i u pravo vrijeme od otvaranja kredita.

Za formalno neslaganje dokumenata s onim što je bilo ugovoreno, kupac ne može više tužiti prodavaoca, ali može napadati njihovu stvarnu neistinitost i zahtijevati povrat onoga što je plaćeno, neosnovano, kao i naknadu štete. To znači, da u slučajevima kad ^{kupac} ~~prodavaoc~~, nakon primitka dokumenata i izvršene isplate od strane banke, ne bi imao mogućnosti da tuži ~~prodavara~~ ^{kupca}, može napadati stvarno neizvršenje ugovora, koje bi proizlazilo iz mana robe, manjkavog omota, razlike u kvalitetu i u kvantitetu i sl., dakle iz podataka koje ne može saznati prije nego što primi robu, a u pogledu kojih papiri nisu bili dovoljni. Odgovornost zbog neispunjene obveze od strane prodavaoca ne bi smjela biti izigrana pozivom na vrijeme kad je prešao rizik i vlasnost robe prema klauzuli CIF.

To bi bili neki načelniji problemi, čije se raspravljanje nameće praksom i o kojima ovisi tretiranje dobrog dijela drugih, koji se na ove nadovezuju: na pr. subrogacija osiguratelja, specifikacija robe, vršenje isplate, te odnosni problemi u vezi ostalih vrsta pomorskih kupoprodaja.

V.B.